

INGLIZCHA NUTQ MADANIYATINI O'RGATISHDA ROL O'YINLARI (ROLE PLAY) VA ULARNING SAMARADORLIGI

Axmadjonov Avazbek

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

e-mail: axmadjonov77@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8291-5321

Yuldasheva Moxinur

Qo'qon universiteti talabasi

e-mail: mokhinuryuldasheva4@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil

Jurnal soni: 13

Maqola raqami: 72

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1082>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/

KEYWORDS

rol o'yinlar, ta'lim metodikasi, og'zaki nutq ravonligi, ta'lim muassasalari, ingliz tili, o'yinlarning psixologik ta'siri, his tuyg'u, ko'rgazmali vositalar..

Ushbu maqola ingliz tilini o'rgatishda rol o'yinlarining o'rni, ularning samaradorligi, shu bilan birga afzalliklarini tahlil qiladi. Rol o'yinlari talaba va o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishga, og'zaki nutqning ravon bo'lishiga yordam beradi. Bu maqolada rol o'yinlarining afzalliklari va ta'sirlari muhokama qilinadi. Rol o'yinlar nafaqat oliy ta'limda, shu bilan bir qatorda o'quvchilarning gapirish ko'nikmalarini yuqori darajada ko'tarishga hissa qo'shadi.

Kirish. Bugungi kunda, tilga bo'lgan ehtiyoj kundan kunga ortib bormoqda. Nafaqat yoshlar, balki yoshi kattalar ham chet tillarini o'rganishga intilmoqda. Prezidentimizning 2021-yil 19-may sanasidagi PQ-5117-sonli qaroriga asosan "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" bu jarayondagi o'zgarishlarga asos bo'lishi mumkin bo'lgan muhim o'zgarishlar ilgari surildi. Ushbu qarorlar doirasida xorijiy tillarni o'rgatishga bo'lgan talab yanada oshdi. Shuningdek, chet davlatlari bilan xalqaro hamkorliklar va xorijiy mahsulotlardan foydalanish zarurati ko'plab sohalarda til bilish darajasini muhim vositaga aylantirmoqda. Ushbu jarayonlarda rol o'yinlari innovatsion pedagogik usul sifatida yoshlarning so'z boyligini oshirish, ularning erkin muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish va o'z fikrlarini yanada aniq va ravon bayon qilishlariga yordam beradi. Rol o'yinlar ayniqsa, til o'rganuvchilar uchun chet tilida ravon gaplasha olishlari darajasiga erishishlari uchun katta yordam beradi. Ayniqsa, zamonaviy dunyoda chet tillarini o'rganish uchun barcha yoshlarga yaratib berilayotgan shart-sharoitlar, imkoniyatlar o'zining bir nechta ijobiy natijalarini ko'rsatib bormoqda desak mubolag'a bo'lmaydi. Bugungi kunda nafaqat chet tillari uchun, balki ta'lim sohasining barcha jabhalarida jiddiy o'zgarishlar va rivojlanishlar amalga oshirilmoqda. Masalan, rolli o'yinlarni til o'rganishdagi ta'sirini oladigan bo'lsak, tabiiy muhitda foydalanish uchun eng samarali usullardan biri desak xato bo'lmaydi.

Adabiyotlar tahlili. Rol o'yinlar yordamida og'zaki til ravonligini sezilarli miqdorda yuqori darajaga ko'tarish mumkin. "Rol o'yinlar til o'rganish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokchi bo'lishga undaydi, bu esa ularning til o'rganish davomida stressiz muhit yaratib beradi" (Maley, 2005). Maleyning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar nafaqat dars davomida, balki til o'rganish jarayonida rolli o'yinlar yordamida real vaziyatlarni tahlil qiladilar va bu ularning og'zaki muloqotida ravonlikni oshirishga yordam beradi. Arnold (1999) ham bu borada bir nechta bor izlanishlar olib borgan va uning fikriga ko'ra: "Tilni o'rganishda emotsional to'siqlarni yengish o'yinlar orqali ancha samaraliroq bo'ladi, bu esa yoshlarning tilni erkinroq o'rganishlari va og'zaki nutqda hijolatlarsiz ishlata olish imkonini beradi.". Rolli o'yinlar talaba va yoshlarning yana yaxshiroq, mukammalroq fikrlashlarini shakllantiradi, tanqidiy fikrlash va dalillar keltirish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.". Rolli o'yinlar orqali talabalar faqatgina grammatika yoki lug'at boyligini oshirish emas, balki tilni og'zaki nutqda ishlatish malakalarini ham rivojlantirishni ta'kidlagan. Shu bilan bir qatorda, O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan tadqiqotlar ham rolli o'yinlarning

afzalliklari va samaradorliklarini qo'llab-quvvatlaydi. Yana bir izlanuvchi tilshunos, Ismilovning (2018) ta'kidlashicha, O'zbekistonda rolli o'yinlar orqali til o'rganishni faollashtirish va rivojlantirish bo'yicha bir nechta izlanishlar olib borilgan. Tadqiqotlar natijasiga ko'ra talabalar o'rtasida og'zaki muloqot qobiliyatlari sezilarli darajada o'sgan. Bunday o'yinlar o'quvchilarda til o'rganishga nisbatan ishonch hosil qilishlari va ularni muloqot jarayonida yanada faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi.

O'z navbatida rol o'yinlarining o'ziga xos afzalliklari mavjud.

Rol o'yinlar o'quvchilarning dars davomida faolliklarini oshirib, ularni muloqot jarayoniga faol jalb qiladi. Bundan tashqari, real hayotiy vaziyatlarda ingliz tilidan foydalanish ko'nikmalarini oshiradi va mustaqil fikrlashga yordam beradi.

Rol o'yinlar o'quvchilarning kreativ fikrlashlarini faollashtiradi, ularning nutq ravonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Bunday o'yinlar orqali o'quvchilar o'zlaridagi emotsional to'siqlarni yengib, erkin muloqot qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning og'zaki nutq qobiliyatini ravon qilishga samarali yordam ko'rsatadi.

Rol o'yinlar darslarning samaradorligini oshirishga katta hissa qo'shadi. Bunday o'yinlar darslarni qiziqarli qiladi, bu esa o'quvchilarning e'tiborini darsga qaratishga yordam beradi. Rol o'yinlar o'quvchilarning real muayyan vaziyatlarda tilni aniq va to'g'ri ifoda etish ko'nikmalarini oshiradi. "Rolli o'yinlar yordamida o'quvchilar nafaqat og'zaki nutq uchun, shu bilan bir qatorda Grammatik ko'nikmalarini shakllantirishda, muloqot jarayonidagi talaffuz va ohangida sezilarli yaxshilanishlarga erishadilar." (Gillian, 2005). Bundan tashqari, jahon miqosidagi tadqiqotlar, ayniqsa, Jane Arnold, Alan Maley kabi uslubshunoslar tomonidan olib borilgan izlanishlar, rol o'yinlarni dars jarayonida qo'llashning samaradorligini tasdiqlaydi. "Rolli o'yinlar yordamida talabalar stress va muloqotdagi ichki to'siqlarni yengib, o'zlarini erkin his qilishadi va tilni nutq jarayonida tabiiyroq qo'llaydilar (Maley, 2005). Shu bilan birga, rolli o'yinlar yordamida o'quvchilar muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirib, til o'rganish jarayonini ijodiy va qiziqarli qila oladilar. Bunga qo'shimcha ravishda rus olimasi Natalya Sololova ham rolli o'yinlar yordamida til o'rganish metodlarini o'rganib chiqib bir nechta tadqiqotlar o'tkazgan. "Rolli o'yinlar o'quvchilar va talabalarni psixologik to'siqlardan xalos qiladi va ularni real hayotdagi muloqotga tayyorlaydi." (Sololova, 2010). Shuningdek rol o'yinlar talabalarining ingliz tiliga qiziqishlarini oshirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, rolli o'yinlar izlanuvchanlik va kommunikativlikni oshiruvchi mashqlar hisoblanadi. Rol o'yinlarda

qilingan vaziyatlar talaba va yoshlarning nutq faoliyatini oshirishi va yuqori darajada og'zaki nutqni rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda ingliz tilini o'rgatishda rol o'yinlarining samaradorligini aniqlash uchun Kokand Universitining 1-bosqich talabalar o'rtasida so'rovnoma (survey) o'tkazildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida so'rovnoma test va intervyu tarzda olib borildi. Testlar ochiq (open-ended) va yopiq (multiple-choice) shaklda bo'lib, talabalar rol o'yinlarining foydasi, darsdagi qiziqish va faollik darajasi haqida o'zlarining qiziqishlaridan kelib chiqib so'rovnoma savollariga javob berishdi. Misol tariqasida talabalarga quyidagi so'rovnoma savollari berildi.

Sizningcha, rol o'yini usuli darsni qiziqarli qilishga yordam beradimi? Nima uchun?

Ushbu usul mavzuni tushunishingizga qanday ta'sir qilishi mumkin deb o'ylaysiz?

Rol o'yinlar o'quvchilarning qanday ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi deb o'ylaysiz?

- Muloqot ko'nikmalari
- Jamoada ishlash qobiliyati
- Muoammoni hal qilish ko'nikmalari
- Yaratuvchanlik

Rol o'yinlari darsning taxminan qancha vaqtini egallashi maqsadga muvofiq?

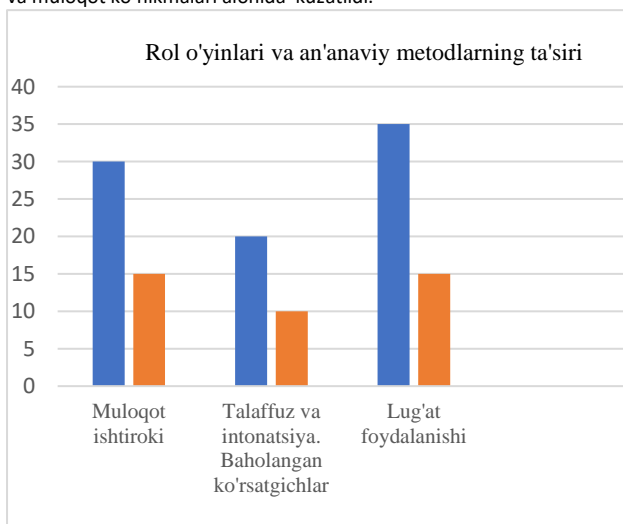
- 5-10 minut
- 15-20 minut
- 30 minut

Siz uchun qaysi turdagi rollar qiziqarli bo'lishi mumkin? (lider, kuzatuvchi, hal qiluvchi)

Qiyinlik darajasi va muhimlik ahamiyatidan bir xil kuchga ega bo'lgan bir nechta savollar talabalarga javob berish uchun taqdim etildi va ularning javoblari tahlil qilindi. Ushbu so'rovnoma orqali talabalarning dars jarayonidagi faolligi va rol o'yinlarining ularning nutqiy ko'nikmalariga bo'lgan ta'siri baholandi. Talabalarning 85 % rol o'yinlar yordamida o'zlarini erkinroq his qilishlarini va ingliz tilida muloqot qilish qobiliyatlarini oshganini ta'kidlashdi. Shuningdek, izlanish natijalari shuni ko'rsatdiki, rol o'yinlar muloqotga asoslangan vaziyatlar orqali talabalarni interaktiv tarzda o'qishga jalb qiladi va ularning ishonch darajasini oshiradi.

Bundan tashqari, talabalarning nutqiy ko'nikmalarini aniqlash maqsadida talabalar o'rtasida case study o'tkazildi. Quyidagi case studyda rol o'yinlar orqali talabalarning inglizcha nutq madaniyati va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni o'rganildi. Ushbu tadqiqot 20 nafar talabadan iborat guruhda olib borildi. Guruh a'zolari Qo'qon Universitetining C1 darajadagi talabalar bo'lib, ulardan 10 nafari rol o'yinlar orqali o'qitildi, qolgan 10 nafari esa an'anaviy metodlardan foydalanildi. Jarayon davomida talabalar 4 bosqichda baholandi.

Boshlang'ich baholash: Talabalar test va suhbat orqali dastlabki jarayonda baholandi. Ushbu bosqichda ularning talaffuzi, intonatsiyasi va muloqot ko'nikmalari alohida kuzatildi.

1-rasm. Rol o'yinlari va an'anaviy metodlarning ta'siri.

Intervensiya bosqichi: Bu bosqichda talabalar o'zaro 2 guruhga ajratildi: eksperimental va nazorat guruhi. Eksperimental guruh a'zolariga rol o'yinlarga asoslangan mashg'ulotlar olib borildi. Guruh

a'zolari mehmonxona xodimi va mijoz o'rtasida yuz beradigan holatlarni, restoranda buyurtma berish sahnasi va suhbat davomida muammoni hal qilish (masalan, noto'g'ri yetkazib berilgan buyurtma haqida shikoyat) kabi rollarni namoyish qilib berishdi. Nazorat guruhiga esa an'anaviy dialog asosida mashg'ulotlar olib borildi.

Faoliyat davomida kuzatuv: Talabalarning ishtirok davomida faolligi, muloqot qilishda erkinligi va fikrlarini aniq ifodalashga bo'lgan qobiliyati baholandi.

Yakuniy baholash: So'nggi bosqichda talabalarning darajasi xuddi boshlang'ich bosqichdagi metodlar asosida baholandi.

Tadqiqot natijalari. Rol o'yinlaridan foydalanib mashg'ulotlar olib borgan talabalar guruhida quyidagi natijalar kuzatildi:

Ushbu rol o'yin davomida talabalarning muloqot jarayonida ishtirok etishga bo'lgan qiziqishlari 30% ga oshdi.

Talaffuz va intonatsiya sifati 20% ga yaxshilangani kuzatildi.

Yangi lug'at va ushbu mavzuga oid lug'atlardan foydalanish faolligi 35% ga oshdi.

Nazorat guruhida esa o'zgarishlar sezilarli darajada past bo'ldi (10-15, 1-shakl). Ushbu tahlilni o'tkazish davomida rol o'yinlar talabalarning inglizcha nutq madaniyatini rivojlantirib ularning og'zaki nutq qobiliyatlarini oshirishda samarali usul ekanligi aniqlandi. Bu o'yin talabalarning o'z fikrlarini hijolatlarisiz, qo'rqulvarsiz ifodalashga va real hayotiy vaziyatlarda o'zini erkin his qilishga yordam berdi.

Muhokama. Ingliz tilini o'rganishda rolli o'yinlar usulini qo'llash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar juda muhim natijalar berganini ko'rish mumkin. Rolli o'yinlar nafaqat interaktiv dars mashqlari sifatida qaraladi, balki ular tilni o'qitish va o'rganishda tub burilish yasovchi elementlardir. Lekin xalqaro va mahalliy tilshunoslar olib borgan ishlarga nazar tashlaydigan bo'lsak ushbu metodning faqatgina afzal taraflari emas, balki kamchilik va qiyinchiliklarini ham ko'rishimiz mumkin.

Tadqiqotda keltirilgan asosiy afzalliklardan biri shundaki, rolli o'yinlar o'quvchilarga ravon so'zlashni o'rganishga yordam beradi. Rolli o'yinlar yordamida talabalar erkin gapirishga undaladi, chunki simulyatsiya qilingan vaziyatlar real hayotdagi holatlarning nusxasi sifatida yaratiladi, bu esa talabalar o'z fikrini ochiq ifoda etishga bo'lgan qo'rquvini kamaytiradi va og'zaki ijodkorlikni rag'batlantiradi. Maley (2005) ta'kidlaganidek, rolli o'yinlar kontekst yaratib beradi, bunda o'quvchilar tilni tabiiy ravishda, stresssiz ishlatishi mumkin, shuning uchun ular ravon gapirish amaliyotiga e'tibor qaratadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, rolli o'yinlarda ishtirok etgan o'quvchilarning muloqot qilishga tayyorligi 30 foizga oshgani kuzatilgan. Ushbu yutuq, nutq madaniyatini shakllantirishning real hayotda ahamiyatga ega usuli sifatida ushbu metodning foydaliligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, yangi tilni o'rganish tilni o'z vaqtida va joyida to'g'ri tushunish va qo'llashni talab qiladi. Rolli o'yinlar tabiatan kontekstual bo'lib, o'quvchilarni turli vaziyatlarda qanday muloqot qilishni o'rgatadi. Bu, ayniqsa, xalqaro yoki madaniyatlararo kontekstlarda muloqot qilishni xohlagan o'zbekistonlik ingliz tili o'quvchilari uchun juda muhimdir. Shunday qilib, rolli o'yinlar nafaqat til ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki zamonaviy dunyoda zarur bo'lgan sezgirlikni ham o'rgatadi.

Til o'rganuvchilar duch keladigan hissiy to'siqlar har doim til o'rganish va ta'lim metodikasi sohasida muhim o'rin egallab kelgan. Arnold (1999) tilni o'rganish uchun ushbu to'siqlarni bartaraf etish muhimligini ta'kidlaydi, va rolli o'yinlar buni amalga oshirish uchun imkoniyat yaratadi. Tadqiqot natijalari ushbu farazni tasdiqlaydi: 85% respondentlar rolli o'yinlar o'z-o'zini samaradorlikni oshirishda foydali bo'lganini ta'kidlagan. Ushbu qo'rquvni kamaytirish, asosan, bunday faoliyatlarining til o'yinlari sifatida talabalarga tilni hech qanday xavf-xatarsiz mashq qilish imkonini berishi bilan izohlanadi.

Bundan tashqari, rolli o'yinlar guruh bo'lib ishlashni o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarni do'stona muhitda birlashtiradi va o'qitish muhitini yaxshilaydi. Bu guruh muhitida talabalar o'z fikrlarini bildirish orqali dars jarayonini yanada boyitishi mumkin. Ijoiy hissiyotlar saqlab qolinadi, rolli o'yinlar esa talabalar ishtiroki va qiziqishini oshirib, tilni qo'llashga undaydi, bu esa o'qituvchilar uchun eng qiyin vazifalardan biridir.

Nihoyat, rolli o'yinlarning yana bir muhim afzalligi shundaki, ular tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini mashq qilishga yordam beradi. Masalan, restorandagi mijoz muammosini hal qilish yoki biznes muzokaralarini boshqarish kabi vaziyatlarda qatnashish talabalarni o'zgaruvchan muhitda moslashuvchan va to'g'ri harakat qilishga o'rgatadi. Sololova (2010) ta'kidlaganidek, rolli o'yinlar

o'quvchilarni real muloqot holatlariga tayyorlaydi va ularni tahliliy va moslashuvchan qiladi.

Saurik (2011) o'z izlanishlari natijalarini taqdim etarkan, bu metod yetarlicha qiyinchiliklar tug'dirishi mumkinligini, ular dars jarayonigacha hal qilinishi kerakligini ta'kidlaydi. Misol uchun dars davomida introvert talabalarining suhbat jarayoniga kirishib keta olmaslikari, ingliz tilida og'zaki nutqda xatolar qilishi mumkinligi qo'rquvi ularda rolli o'yinlarda qatnashishdan bosh tortishga sabab bo'lishi mumkin.

Nunan (1999) yana bir qiyinchilik sifatida talabalarda lug'at boyligining yetishmasligini ko'rsatadi. Talabalarda g'oyalarni ona tilidan ingliz tiliga tarjima qilish, bunda so'zlarni noto'g'ri tanlashda qiyinchilik yuzaga kelishi rolli o'yinlarni tashkillashni yanada qiyinlashtirishi mumkin. Ushbu holatlarni hisobga olib, rolli o'yinlarni asosan xorijiy til yo'nalishi talabalar orasida yoki nomutaxassis yo'nalishlarning yuqori bosqich talablari orasida o'tkazish maqsadga muvofiq bo'ladi. Ingliz tilida fikrlarini tanish va notanish mavzularda yetarli darajada bayon qila oladigan talabalar orasida bu o'yinlar og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun katta hissa qo'shadi.

Rolli o'yinlarni o'qitish jarayonida zamonaviy talabga javob beradigan interaktiv va dars markazida talabalar faoliyatiga asoslangan metodlar sifatida qo'llash muhim ahamiyatga ega. Bu tadqiqot va tegishli adabiyotlar tahlili rolli o'yinlar nazariya va amaliyot o'rntasidagi tafovutlarni bartaraf etuvchi samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqlaydi.

References:

1. Mirziyoyev, Sh. (2021). O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari. PQ-5117.
2. Agell, L., Soria, V., & Carrió, M. (2015). Using role-play to debate animal testing. *Journal of Biological Education*, 49(3), 309–321.
3. Akmalovna, S. D. Action-Guessing Technique Is an Interactive Way of Improving Vocabulary. In *The Proceedings of the 24th and 25th Annual TESOL Arabia International Conference and Exhibition* (p. 1).
4. Arnold, J. (1999). *Affect in language learning*. Cambridge University Press.
5. Avazbek, A. (2024). Thesis for a research on zone of proximal development and its effectiveness. Kokand University Research Base, 39–46.
6. Ismoilov, N. (2018). *O'yinlar orqali til o'rganishni faollashtirish* Toshkent.
7. Lazar, G. (2005). *Literature and language teaching*. Cambridge University Press.

Xulosa. Inglizcha nutq madaniyatini o'rgatishda rol o'yinlari o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda samarali usul hisoblanadi. Bir nechta tadqiqotlarga ko'ra, rol o'yinlar orqali nafaqat o'quvchilar, balki til o'rganuvchilar ham o'zlarining nutq qobiliyatlarini rivojlantirib, tilga bo'lgan qiziqishlarini oshira oladilar. Ushbu yondashuv o'quv jarayonida darslarni jonlantiradi va o'quvchilarni mustaqil fikrlash, nutq qilish va erkin muloqot qilishga o'rgatadi. Bunday usullar o'quvchilarning ingliz tilini muvaffaqiyatli o'rganish va qo'llash imkoniyatini yaratadi. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar va izlanishlar natijasiga asoslangan holda:

Rolli o'yinlardan dars davomida foydalanish asosan mavzu va guruxga mos bo'lishi;

Guruxda talabalar soni hisobga olinishi (juftlik yoki gurux bo'lib ishlashda tafovut saqlanishi lozim);

Madaniyat va mentalitga mos kelmaydigan mavzular va rollar, matnlar tekshiruvdan o'tkazilishi;

Talabalar temperamentidan kelib chiqib, ularni muloqot jarayoniga moslashtiruvchi tayyorlov o'yinlari o'tkazilishi;

Guruh yo'nalishiga mos mavzu va rollar tanlanishi lozim etib belgilanishi ushbu o'yinlar va metodlarning maksimal darajada samarali bo'lishiga yordam beradi.

8. Maley, A. (2005). *Drama techniques in language learning*. Cambridge University Press.

9. Nunan, D. (1999). *Second Language Teaching & Learning*. USA. Heinle&Heinle Publisher.

10. Saurik. (2011). *Learning English The Easy way!*

11. <http://guides.wikinut.com/Learning-English-The-EasyWay!/2wuchx26/>

12. Sololova, N. (2010). *Методика обучения иностранным языкам*. Москва.

13. Sultanovich, S. N. (2023). USE OF INTERACTIVE METHODS IN TEACHING ENGLISH. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 2(18), 149-151.

14. Tamanno, V. (2022). Modern Technologies in Teaching English: Learning, Understanding, Speaking. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 4, 548–555. Retrieved from <https://emjms.academicjournal.io/index.php/emjms/article/view/133>